

de Querol i el Segre, i aquest doc. va signat per G. de C. capellanus de Eveig, Raimundi Capellanus de Borro, els senyors cerdans P. de Saga i B. de Ur amb firma del bisbe d'Urgell, i alguns altres. En un doc. del mateix any és un sol dels tres, Sicard d'Enveig, que dona el mateix, i sembla que hi reaparegui el mateix nom que interessa, si bé en la forma *Raimundi capellani de Boir* (probablement err. de còpia per *Borr<o>*) (*Cart. de Poblet*, §§ 307.19, 308.13). Seria un lloc (homònim de *Borró*) a Cerdanya,¹ d'on són la major part dels signants; encara que també hi firma P. de Sta. Eulàlia (cf. Sta. Eulàlia a l'Alt Empordà, uns 35 k. més a l'E. de *Borró*).

En tot cas trobo encara el nom en altres llocs, més propers aquests a la Garrotxa que a Cerdanya. Pere Borró, lleuder de Cotlliure a. 1320, i Johan Borró, burgès de Perpinyà a. 1445 (*RLR* xxxii, 166; XLIX, 294); *DAG*: Borró, llin. de Perpinyà S. XIV.

Per altra banda és ben segura la identitat o gran proximitat local en un NL també ben antic, de forma més diferent, i malauradament també hapax, deixant la porta oberta a admetre inexactitud en les lletres. El comte Bernat de Besalú, l'any 1075, donà al monestir de Besalú: «alodia in circuitu Bisulduni sita --- et nominata in hec carta; --- determinando afrs.: --- sicut continetur a torrente *Berregar* et pervenit per Fedils usque in Feuano, in alodio Sti. Sepulcri [el de *Palera*] et sicut *strada q. dr. Francigena* pergit usque *Capellatam*, et egreditur juxta stagnum --- Bruguerols et --- decursum *Fluviani* --- turrem Lardarium, Petra Fixa de Gordiola --- Casellas --- Gaucerandi de *Salis* --- *Fluviani* et usque Casolis torrenticulum, et per medium ejus ascendit usque in *Berregar*» (*MarcaH.*, colle. 1166.9 i 6).

Tots els noms citats, fàcilment comprovables, corresponen a llocs pròxims al Borró, potser en la seva part baixa: Palera, Capellada, Fluvià, Sales. De l'estany de Capellada (que després es devia eixugar) tenim notícia en doc. de 1027: «te. de *Mallano* [Maia] --- vel de *Ligurtiano* [Lligordà] --- te. de *Bevita* [Beuda] --- hortos de *Capellada* cum ipso stagno» (*Marca*, colle. 1041.3 i 35). Essent horts i estany cal suposar-ho cap a la desembocadura del Capellada a terra plana, i la «*strada dels Francs*» també devia córrer per la terra oberta veïna del Fluvià. Ara bé, en el doc. de 1075, es parla, primer, del «torrent *Berregar*»; i després, d'un «torrenticulum», potser el mateix o un afluent pel qual es puja (torrent o riu amunt) «usque *Berregar*»; com si s'hi entengués, doncs, la part alta de la mateixa barrancada del Borró.

2) En P. Val. sembla que designà, en el moment de la Conquesta, una extensió considerable de la part alta del Marquesat de Gandia. Assegurada la conquesta de la capital valenciana, escriu el Rei: «entram en la Val de Bayrén [pla de Gandia]; e ab aquells de *Vilalongua*, e de *Borró*, e de *Vilella* e de *Palma*, que eren castells de rocha, grans e forts...» (*Cròn.*, § 307, Ag. p. 338).²

Però el nom de *Borró*, en sentit ample, es devia es-

tendre molt més. Tinc notícia d'una casa de *Borró* en te. de Ròtova (uns 2,5 k. de *Castellonet*); però només devia haver estat la casa-cabdal de la subcomarca, de la qual pogué formar el centre. Com explica SSiv. p. 156 «había varias alquerías, como nos lo indica el *Rept.* al consignar las donaciones que hizo en 1240 --- y son *Ròtova*, *Almizran* (*Almiserà*) *Castelló*, *Castells* y *Alhahuy*<r>»; «en 29-II-1261, se otorgó carta puebla para *Borró* y *Palma*; --- en 1277 se dió dicho castillo a J. de Próxima, se ve una hondonada que se llama de *Borró*, cuyo nombre tienen también las montañas que la circundan». En el *Rept.* «castello sive turris alquerie de *Borro*» (463), «in *Borron* alcherie q. d. *Rotova*» (350), «*Borron* juxta alch. de *Alhahuy* [Alfauir] et *Palman*» (474), «*Almizram* alch. de *Borron*» (1.69). Cf. *El Arch.* I, 268 i III, 85.

Fins a on arribava la subcomarca en totes les direccions? En el te. d'Almiserà m'hi descriuen el *Pla de Borró* (xxxii, 172.18); i Almiserà és encara uns 4 k. més vall amunt de Ròtova. Degué haver-hi un procés d'encongiment, sens dubte progressiu, i fins multiplicat, en aquestes set centúries fins avui. Si hem de judicar pel *Rept.*, *Borró* n'hauria estat una espècie de capital, un fort potentíssim, en el S. XIII. Qui prengui el *Rept.*, i el seu índex per Chabàs, trobarà *Boró* o *Borron*, esmentat, no pas una vegada en cada una de les set pàgines on l'assenyala Chabàs, sinó moltes més, cap a una quarantena; i no com una alq. sinó com una vall: de la qual depenen com a meres alqueries, pobles avui tan grans com Ròtova, Almiserà, Alfauir, i algun altre de menys important, com Castellonet; i així mateix alguns de més llunyans, com Palma i fins Ador; encara s'hi podria afegir algun passatge més que no s'hi llegeix tan clar: «*Alhuoyr* [Alfauir] en te. de *Bona*» (*Rept.* 416) però és en lletra confusa, i devia dir *Borro*.

I en documents una mica posteriors encara n'hi podem afegir més. *Borron* a. 1261, donat al monestir de *Cotalba* (*MtzFdo*, *DocValACA* I, 340, i de nou 341; *Borro* citat junt amb *Bèlgida* a. 1258 (id. I, número 179). En fi, també s'estendria més en direcció NE., per les muntanyes, des de Ròtova: car a *Xaraco* m'assenyalaven una pda. muntanyenca de *Borrons* (xxii, 190.8); i *Xaraco* és a uns 10 k. de Ròtova i a 3 k. més des del castell de *Bairén*.

«Quan Barcelona era un prat, ja *Mirmanda* era ciutat: forts gegants l'edificaren ---», clamava la fada verdagueriana. Fins a on ha anat a decaure avui el pobre *Borró*! Però tot fa creure que *Borró* fou molt important en l'època musulmana; i res no entrebanca la creença que les seves arrels vinguin de molt abans.

Seria amb sentit semblant al de la vall de *Borró*, que és potser la més aspra, anfractuosa, i la més solitària de l'alta Garrotxa: entremig de la mola enorme de la M. de Déu del Mont i el *Lliera*, s'obre pas tenebrosament des de l'altíssim *Bassegoda*, fins a desaiugar en el Fluvià. En les terres de Gandia, més humanitzades que les dels capçals pirinencs, tanmateix es troba *Borró* en un oasi ben petit, entre els aspèrrims congostos que travessa el riu *Vernissa*, aigües amunt, sobre els